

הדלקת נרות חנוכה בשמן הפקר, ובשמן גזול וגנוב

האחרונים הסתפקו אם בנר חנוכה בעינן שיהיה השמן שלו כלומר אי בעינן שיהיה לו דין ממון שלו כדי שיוכל לקיים מצות פרסומי ניסא - או לא? (עיין שו"ת שואל ומשיב מהדו"ג סימן שמ"ט מובא במשנה ברורה סימן תרע"ג - ס"ק ב'; ושו"ת "ארץ צבי" חאו"ח סימן נ"ב).

והנה לכאורה יש להביא ראיה דבעינן לכם מדאמרין בגמרא בשבת (כ"ג 1) דאכסנאי בעי להשתתף בפריטי ונפסקה להלכה ברמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד' הל' י"א) ובשו"ע (או"ח סימן תרע"ז - ס"ק-א) והטעם הוא שצריך שהשמן יהיה שלו ולפחות תהיה לו שותפות בשמן כדי שיקיים את חובת הפירסום המוטלת על "הגברא שלו", אך למסקנא הסיק שם "הבית יצחק" בהסתמכו על דברי השער אפרים בתשובותיו (סימן ל"ח) שלא בעינן "לכם" בנרות חנוכה.

ולכאורה תמוהים דברי "השער אפרים" הרי בעינן באמת שהשמן יהיה שלו ולמה הוא נכנס לסוגיא אי אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו במצוות דרבנן? אלא מוכרחים לומר שהשע"א סובר כדעת בעל "קצות החושן" (סימן ת"ז ס"ק-ג) שאיסור הנאה שפיר יש עליו בעלות, ובעל הדבר נקרא בעלים, ולכן החמאה שנתבשלה בקדרה של בשר בת יומא שפיר מקרי יש לה בעלים, ויש כאן בעלות ויכולים לכאורה להדליק בה נ"ח מדין לכם! אלא מוכרחים לומר סובר השע"א שיש כאן בעיא אי אמרינן מצוות לאו ליהנות גם במצוות דרבנן, ועיין בזה מה שכתב השדה חמד (אסיפת הדינים מערכת חנוכה, אות ט"ו) בשם ספר "זכר יהוסף" שגם הוא סובר למסקנא דלא בעינן "לכם" בנר חנוכה.

ואולם מדברי הר"ן בסוגיא בפסחים (דף ז') משמע שבנרות חנוכה לא יצא יד"ח אלא בשמן שלו, שכתב שם לענין נוסח הברכה אם ב"על" או ב"למ"ד" דלכך מברכים "להדליק נר חנוכה" משום שאינו יוצא אלא בשל עצמו כדאמרין בשבת (כ"ג 1) דצריך להשתתף בפריטי כי על ידי ההשתתפות נחשבת ההדלקה משלו כי בעינן לכם בנרות חנוכה.

ולפי דברי הר"ן עלינו לשאול מניין לנו שצריך שיהיו בו דין "לכם", ויש לומר דכיון שהדלקת נ"ח היא לזכר נס פך השמן של המנורה, וכידוע ששמן המנורה היה בא מתרומת הלשכה שהיה בזה חלק לכל ישראל, ולכן בעינן בנר חנוכה שיהיה שלו או שיהיה לו חלק בשמן וכדברי הגמרא שצריך להשתתף בפריטי.

והנה אם זה ברור לר"ן שבעינן לכם בנרות חנוכה, בא בעל שו"ת, "שואל ומשיב", ודן על זה מנקודה אם במצוה דרבנן שייך מצוה הבאה בעבירה ולא מדין אי בעינן "לכם", שמע מינה של"שואל ומשיב" לא בעינן "לכם" בנרות חנוכה, ויש להביא ראיה לזה מהירושלמי בתרומות: מהו להדליק שמן שרפה בחנוכה ומסיק שם דמותר

להדליק ופסקה הרמב"ם (תרומות פי"א, הל' י"ח) ואיירי אפילו שלא ברשות כהן כיון דאינו מקפיד ע"כ, ואם כן ראייה דלא בעינן "לכם" בנ"ח דהרי יכול לקחת משמן שריפה שהוא של כהן ולהדליק בו. ויש שרצה להביא ראייה מדברי מרן המחבר בשולחנו הטהור (תרע"ז סק"ד) דאם נשאר שמן ביום הראשון למחר מוסיף עליו שמן ומדליק, ואם נשאר ביום השמיני עושה לו מדורה בפני עצמו ושורפו משום שהוקצה למצוותו – ואם נאמר שבעינן "לכם" בנ"ח כלומר שהשמן יהיה שלו, הרי כיון שהוקצה למצוותו, נאסר השמן בהנאה (עיי"ש במשנה ברורה סק"י"ז) ואיך יכול להדליק בו ביום השני הרי לא הוי השמן שלו מאחר שנאסר בהנאה, אלא מכאן מוכח שלא בעינן "לכם" בהדלקת נרות חנוכה.

ואולם לענ"ד ראייה זו טובה רק אם נאמר דבאיסורי הנאה לא מקרי הוא בעלים, ולכן אין לו דין בעלות על השמן הזה, אבל אם נאמר כשיטת ה"קצות" הנ"ל דבאיסורי הנאה נקרא הוא בעלים, הרי מותר לו להדליק בשמן הנותר מלילה ראשונה ויכול להדליק בליל השני אפילו שנאסר בהנאה דכיון שהוא "בעלים".

ובספר "מקראי קודש" (על חנוכה) הביא את דברי בעל "ארץ צבי" (או"ח סימן נ"ב) שהשיג על "השואל ומשיב" והעלה להקל בנר חנוכה שאינו אלא מדרבנן, ולכן לא שייך בו מצוה הבאה בעבירה כמו במרור גזול שכתב במקו"ח (סימן תנ"ד) כיון שמרור בזמן הזה אינו אלא מדרבנן, ובדרבנן לא פסול משום מצוה הבאה בעבירה כמו לולב הגזול ביו"ט שני, וה"ה בנ"ח דכשר ויצא בו יד"ח, והרב הגצפ"פ זצ"ל שם, פקפק בזה, וראיתי לבעל שד"ח (מערכת מ', כלל עז) שכתב שאפילו לפוסקים שסוברים בדרבנן לא חיישינן למצוה הבאה בעבירה, מ"מ בנר חנוכה שעל ידי ההדלקה כלה הקרן וא"א לקיים עוד מצות השבת אבדה, אז לכו"ע פסול ואין לברך עליו, וכמו שכתבו הפרמ"ג (מ"ז סימן תרמ"ט) ובמשנה ברורה (תרמ"ט – ס"ק-ל"א ובבאור הלכה שם) לגבי לולב גזול ביום שני, וכן לגבי שמן חנוכה "וספק ברכות להקל".

וכן פסק הגר"ע יוסף שליט"א בילקוט יוסף מועדים (דף רט"ז סק"ה) ושמן גזול או גנוב אין לברך עליו להדליק נר חנוכה, ועיין בכף החיים תרע"ג – סק"ה, ומשנ"ב תרע"ג סק"ב.

ברם לענ"ד זה אמור לגבי גנוב או גזול אבל לגבי שמן הפקר יש לומר כיון שזכה בו הוי שלו אפילו לשיטת הר"ן וכ"ש לאחרונים הנ"ל ויכול להדליק בו, וכתבו האחרונים אעפ"י שלא התכוון לזכות בו מדליק בו נר חנוכה (עיין בשו"ת שבט הלוי ח"ב חאו"ח סימן פ') דכיון שלקח אותו להדלקה, לכלות אותו, אין לך זכיה גדולה יותר מזו, (ועיין "אור תורה" כסלו תשל"ג סימן פ"א).

המורם מכאן ששמן גזול ואפילו גזלו מגוי, אין להדליק בו ואם אין לו שמן אחר ידליק בלא ברכה. ואם לקח אין להדליק בו בברכה, אלא ידליק בלי ברכה (עיי"ש בילקוט יוסף מועדים עמוד 216) וה' יזכנו להדר במצוותיו ולקיימן כהלכתן.